

ZAMISLI VELIMIRA DEŽELIĆA ST. O OSNIVANJU ETNOGRAFSKOG MUZEJA U ZAGREBU

Jedna nevesela kronologija

ALEKSANDRA MURAJ

Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42, 10000 Zagreb

UDK: 069(497.5 Zagreb).02:39]Deželić, V. st.(091)

Kategorija: Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 15.6.2006.

Prihvaćeno: 15.7.2006.

Člankom se upozorava na prijedlog kulturnoga djelatnika dr. Velimira Deželića starijeg iz godine 1917. o potrebi osnivanja etnografskog muzeja u Zagrebu. Ta, dosad u hrvatskoj etnologiji jedva poznata inicijativa, razmotrena je u suodnosu sa svim ostalim zamislama, autora koji su se zalagali za isti cilj. Nastojanja da u Zagrebu zaživi takva ustanova nacionalnog značenja predstavljena su u vremenskom slijedu od hrvatskoga narodnog preporoda do konačnog utemeljenja muzeja 1919. godine.

Ključne riječi: Etnografski muzej u Zagrebu / Velimir Deželić st. / povijest hrv. etnologije

U autobiografskim zapisima *Građa za memoare* Velimira Deželića starijeg nalazi se i ova bilješka:

U lipnju 1923. otvoren je u Zagrebu etnografski muzej i uređeni su razni odsjeci (...). Otvorenjem tog muzeja ostvarila se je moja davna želja, kojoj sam ja bio propagatorom. U Družbi Braće Hrvatskog Zmaja koja je sazvala lijepi broj stručnjaka, među inim i Bergera, ja sam održao predavanje g. 1917. pod naslovom Hrvatska etnografska izložba i muzej. Pravednost bi bila zahtijevala, da se je i moj rad prigodom otvaranja spomenuo s dva tri retka. Ali to nije prvi put, da se prešutjelo moj udio u organizovanju nekih institucija (Deželić, Đ., 2002:150).¹

Tih je nekoliko rečenica bilo poticajem da se obavijestimo što je to doista propagirao citirani autor, kako je to činio te koje mjesto zauzima njegovo nastojanje među brojnim naporima poduzimanima oko rađanja Etnografskog muzeja u Zagrebu. Vjerujemo da će spoznaje do kojih ćemo doći, i na ovaj ih način prenijeti (etnološkoj) javnosti, zadovoljiti – makar i nakon toliko vremena od nastanka bilješke – *pravednost* za kojom je Deželić žudio.

¹ Srdačno zahvaljujem prof. dr. sc. Đuri Deželiću, koji me upozorio na ovu, etnologima nedovoljno poznatu inicijativu svoga djeda te mi ljubazno stavio na raspolaganje sve relevantne izvore.

Velimir Deželić st. (1864-1941), rođenjem je Zagrepčanin, sin uglednoga Gjura Stjepana, pisca, publicista i javnog djelatnika, zapamćenog kao gradskog senatora, zamjenika gradonačelnika i počasnog građanina grada Zagreba te, posebice, *oca i preporoditelja hrvatskog vatrogastva* jer je, uza sve, bio osnivačem i prvim predsjednikom Hrvatsko-slavonske vatrogasne zajednice. Široko obrazovan – uz studij medicine u Beču Velimir je slušao i predavanja iz književnosti i povijesti, a zatim u Zagrebu završio studij prirodnih znanosti i doktorirao 1896. tezom o praživotinjama Jadranskoga mora – bio je angažiran u mnogim kulturnim djelatnostima i duboko integriran u hrvatski intelektualni život prve polovice 20. st. Spominje se kao prvi ravnatelj-volonter Gradske knjižnice, osnovane 1907., a zatim je od 1911.-1920. bibliotekar pa i ravnatelj u Kraljevskoj sveučilišnoj knjižnici (sada Nacionalna i sveučilišna knjižnica). Upravo za njegova mandata Knjižnica je počela djelovati u novom prostoru secesijske palače na Marulićevu trgu, sagrađene od 1911.-1913. prema projektu arhitekta Rudolfa Lubynskoga. Ne samo da je bila smještena u jednoj od najsuvremenijih zgrada onoga doba, specijalno izgrađenoj za svoju namjenu, nego je i cjelokupni ustroj te način poslovanja, zahvaljujući Deželićevu predanom radu i zamjetnoj obaviještenosti, dosegao vrhunske zahtjeve tadašnjeg bibliotekarstva. Nastavio je radom u Zemaljskom arhivu u Zagrebu, gdje je 1927. dočekao umirovljenje.

Još kao student postao je predsjednikom Hrvatskog akademskog društva "Zvonimir" i bio suradnikom te jednim od urednika njegova almanaha (1888. i 1889.), a u razdoblju 1889-1911 uređivao je književni časopis *Prosvjeta*. Kao potpredsjednik Hrvatskoga katoličkog društva "Sv. Jeronima" (1921-1941) pridonosio je razvitku katoličke prosvjete u Hrvata. Zanimao se i leksikografijom, zalažući se za stvaranje hrvatskoga biografskog leksikona, pa je bio i jedan od najdjelatnijih suradnika djela *Znameniti Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925*. Uza sve to autor je i brojnih književnih radova; pisao je pjesme, novele, romane, feljtone, književne i kazališne kritike. Dodatkom "stariji" imenu i prezimenu razlikuje se od istoimenog mu sina-prvijenca, Velimira mlađeg, pisca, lutkara i redatelja. Među njegovih sedam sinova i dvije kćeri, mahom intelektualnih zanimanja, osobito su istaknuti stručnjaci bili Stanko, pravnik, pravni i ekonomski pisac te Mladen, kemičar, sveučilišni profesor i akademik (Deželić, Đ., 2002:11 i d.; *Hrvatski biografski leksikon* 3, 1993:358-366).

Među mnogobrojnim angažmanima Velimir Deželić st. jedan je od dvojice suosnivača Družbe "Braće Hrvatskoga Zmaja". Riječ je o kulturnoj udruzi temeljenoj na načelima prijateljstva, bratstva, dragovoljnosti te zajedničkom radu i odlučivanju, kojoj je svrha čuvanje i obnavljanje hrvatske kulturne baštine, oživljavanje uspomene na pojedine događaje iz hrvatske prošlosti te na zaslužne Hrvate. Uz V. Deželića suosnivač je bio i znameniti intelektualac Emilij Laszowski (1868.-1949.), povjesničar, arhivist i kulturni djelatnik.

Družba je započela svojim djelovanjem 16. studenog 1905. pod znakom zmaja zelenih krila i uz zaštitu sv. Jurja. Njezinim radom upravlja Meštarski zbor, sastavljen od Velikoga meštra i još osmorice meštara, biranih na pet godina. Čast Velikoga meštra obnašao je od 1906. do 1935. E. Laszowski, a privrženost obitelji Deželić Družbi očituje

se i u tome što je među njegovim kasnijim Velikim meštrima bio i Velimirov sin Mladen (na dužnosti 1943.-1945.), te unuk Đuro (1992.-1993.). Družba je kontinuirano djelovala do 1946., kad je bila raspuštena, da bi aktivnošću opet nastavila od 1990.

Nekoliko nezaobilaznih kulturnih ustanova u Zagrebu svoje osnivanje duguje poticaju Braće Hrvatskoga Zmaja. Tako godine 1907. počinju radom Gradska knjižnica, Gradski arhiv i Muzej Grada Zagreba. Djelovanje Družbe ne iscrpljuje se samo u području kulture već su aktivni i u humanitarnom sektoru: 1909. osnivaju Društvo za spasavanje (sadašnja Hitna pomoć). U zasluge im se ubraja što su uspjeli prenijeti posmrtnu ostatku Petra Zrinskog i Frana Krste Frankapana 1919. iz Austrije u zagrebačku katedralu, a 1921. također posmrtnu ostatku Eugena Kvaternika i sudrugova mu iz Rakovičke bune. Spasili su od rušenja Kamenita vrata u Zagrebu i poduzeli još čitav niz drugih akcija, te, među ostalim, osmislili veliku nacionalnu proslavu tisućljetne obljetnice Hrvatskoga kraljevstva 1925. (*Hrvatska enciklopedija* 3, 2001:258-259).

Za taj su se veliki jubilej članovi Braće Hrvatskoga Zmaja pripremali vrlo ozbiljno, o čemu svjedoči i činjenica da su razgovorima o vizijama proslave započeli punih dvadeset godina ranije. Za nas je važno da je nekolicina "zmajevaca", na sastanku održanom 1. ožujka 1914., razmatrala ideju o tome kako bi se tisućljetnica mogla, uz ostalo, obilježiti i etnografskom izložbom koja bi ujedno bila temeljem budućemu etnografskom muzeju u Zagrebu. U samome je začetku provedbu te zamisli zaustavio početak Prvoga svjetskog rata, pa su se njome nastavili baviti tek tri godine poslije, 1917. Tada je za pročelnika književne i etnografske sekcije Družbe bio izabran Velimir Deželić st. Na sjednici 16. lipnja te godine održao je predavanje pod naslovom "Etnografska izložba i etnografski muzej u Zagrebu" (Deželić, Đ., 2002:149). Budući da je integralni tekst predavanja objavljen u *Hrvatskom zmaju, glasilu Društva Braće Hrvatskoga Zmaja* iz 1917., može se saznati što je zamislio i kako je Deželić namjeravao svoje zamisli oživotvoriti. Izlaganjem je započeo ovako:

Kad smo stali snovati o tome, kako da se proslavi najdostojnijim načinom tisuć-godišnjica hrvatskoga kraljevstva, onda nam je uz mnoge druge ideje pala ideja da se priredi etnografska izložba, koja bi imala postati zarodom² trajnoga etnografskoga muzeja u Zagrebu, kao trajnoga spomenika na tisuć-godišnjicu kraljevine Hrvatske.

I zaista, mislim, da ne može biti ljepše uspomene na tu dičnu slavu od izložbe, odnosno muzeja, u kojem će biti prikazana sva duševna i materijalna kultura našega naroda iz svih pokrajina, iz svih mjesta, u kojima obitavaju Hrvati. Što će biti zanimivije za tuđince, a što zanosnije za Hrvate, nego li na okupu naći u velebnoj zbirci sve, što se odnosi na naše stare tradicije na život i običaje, gospodarstvo i kućanstvo hrv. naroda, njegova odijela i tekstilne umjetnosti, njegov nakit, njegovu mitologiju, njegovo selo i kućište, njegov jezik i njegovo oruđe i

² zarod = zametak, klica (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1975:358).

oružje, njegovu narodnu umjetnost i literaturu, pogledom na narod i razvoj svega toga (Deželić, V., 1917:24).

Dakle, Deželićeva vizija o budućem muzeju bila je širokog opsega. Očekivao je da će izloženi sadržaj reprezentirati sve tradicijske pojave iz tzv. materijalne, socijalne i duhovne kulture Hrvata sa svih područja koja nastanjuju. Smatrao je da će susret s eksponatima postati trajnim izvorom nadahnuća domaćim likovnim i drugim umjetnicima te graditeljima, čak štoviše, biti temeljem budućega razvoja nacionalne kulture. Istodobno će omogućiti inozemnim posjetiteljima da zornim načinom upoznaju autentične hrvatske kulturne izražaje i pučke stvaralačke domete. Poput mnogih prethodnika koji su se zalagali za istu ideju i Deželić je u osnivanju etnografskog muzeja vidio rješenje kojim bi se u posljednji čas spasila od nestajanja tako važna sastavnica nacionalne baštine.

U nastavku izlaganja autor se ukratko osvrnuo i na razvoj etnografije kao moderne znanosti koji je, uz ostalo, iznjedrio i postanak etnografskih muzeja u mnogim europskim gradovima. Kako bi privolio javnost za svoje zamisli o muzeju u Zagrebu, spomenuo je i neke od prethodnih nastojanja, poduzimanih s istim ciljem, što ćemo za ovu priliku iskoristiti da bismo Deželićeve navode proširili i upotpunili.

Prve želje o osnivanju nacionalnog muzeja koji bi sadržavao i etnografsku građu pojavljuju se u doba hrvatskoga narodnog preporoda. Još je 1829. godine o potrebi njegova osnivanja pisao Ljudevit Gaj (Belaj, 1998:352). Na toj je osnovi Hrvatski sabor donio 1836. zaključak o osnivanju "Društva za narodnu izobrazbenost" sa zadaćom da njeguje nacionalnu kulturu i postane jezgrom za osnivanje nacionalne knjižnice i muzeja (Stančić, 1985:23). No vladarevu potvrdu tih zaključaka trebalo je čekati do 1846., a još daljnjih dvadeset godina da se Narodni muzej 1866. ustroji te regulira njegov pravni položaj i način financiranja. Premda je bilo zamišljeno da se skuplja ... *uz predmete historijske, arheološke, prirodoslovne, te umjetničke vrijednosti i onakove predmete, koji su trebali podati sliku o umijeću i životu našega t. zv. prostoga puka* – kako je zapisao Vladimir Tkalčić (1922:73), u Narodnom muzeju se ipak nije uredila posebna etnografska zbirka.

Novi poticaj ideji osnivanja etnografskoga muzeja bilo je održavanje velike slavenske etnografske izložbe u Moskvi 1867. Na suradnju za pripremanje te izložbe priređivači su pozvali odgovarajuće ustanove iz svih slavenskih naroda, pa tako i Hrvata. Društvo za povjestnicu jugoslavensku i starine, što ga je još 1851. osnovao Ivan Kukuljević, imenovalo je poseban odbor koji je prikupljao hrvatski prilog izložbi, a izložke je u Moskvu pratio Petar Matković, tadašnji tajnik Akademije (Belaj, 1998:349). Vlastitom zbirkom narodnih nošnji i seljačkih tekstilija izložbi se pridružio i Osječanin Srećko Lay, jedan od prvih hrvatskih privatnih kolekcionara etnografike, autor višesveščanog djela *Ornamenti južnoslavenske domaće i umjetne obrtnosti* (1875.-1884.) i pobornik za očuvanje hrvatskoga rukotvornog tekstilnog umijeća (Gabrić, 1979:455 i d.). Ova je događanja u svom izlaganju komentirao Deželić:

Ta izložba sjajno je uspjela. (...) Već onda izrekao je profesor i akademik Petar Matković ideju, da se osnuje etnografski muzej u Zagrebu i prikloni uz narodni. Ali od te zamisli ne ostade ništa (Deželić, V., 1917:25, 26).

Krajem 70-tih godina 19. st. na hrvatsku je kulturnu scenu stupio i u mnogome je zadužio Iso Kršnjavi, povjesničar umjetnosti, slikar i javni djelatnik. Društvo umjetnosti, što ga je upravo Kršnjavi konstituirao, priredilo je u Zagrebu 1879. Izložbu umjetnosti i umjetničkog obrta. Uz autorska umjetnička djela ondje su bile ravnopravno izložene i narodne rukotvorine iz svih hrvatskih krajeva, a to se ponovilo i na sljedećoj izložbi godine 1882. Istodobno je Kršnjavom pošlo za rukom da osnuje Muzej za umjetnost i umjetni obrt (1880.), pa je njegov fundus punio i etnografskim materijalom s namjerom da iz njega postupno stvori i Hrvatski etnografski muzej. Ali kad je Kršnjavi zbog odlaska na novu dužnost prestao biti ravnateljem Muzeja za umjetnost i umjetni obrt, njegov nasljednik arhitekt Herman Bollé tu ideju nije prihvatio (Jiroušek, 1936:176).

U međuvremenu se stvaraju mnoge privatne zbirke etnografskog materijala. Uz već spomenutoga Laya vrlo je vrijednu zbirku slavonskih tkanja i vezova skupio đakovački župnik Milko Cepelić, Ferdo Hefele skupljao je u selima okolice Siska, Levin Horvat specijalizirao se za ženska oglavlja te ostvario kolekciju od 2000 poculica,³ učiteljica Milena Štampelj je zaslužna za građu iz okolice Križevaca, a njima su se pridružili i brojni drugi ljubitelji i skupljači (Tkalčić, 1930:134; Gjetvaj, 1989:12-13).⁴ Tako se velik broj vrijednih etnografskih predmeta sačuvao od posvemašnjeg nestanka, premda kriteriji po kojima su skupljani nisu uvijek zadovoljavali muzeološka načela. I ove je aktivnosti u svom izlaganju spomenuo Deželić, rekavši:

Mnogi sabirači, čuvajući svoje zbirke i poklonivši ih kojemu od muzeja što postoje, (trgovačko-obrtničkom, školskom) bez sumnje su radili sa željom, da to bude tek prilog jednom velikom etnografskom muzeju (Deželić, V., 1917:28).

Sva su ta raznolika nastojanja, bez obzira na dotadašnji negativan ishod, postupno pridonosila ozračju koje se stvaralo u široj hrvatskoj javnosti o potrebi spoznavanja načina života seljaštva, među ostalim, i putem inventara koji ga je sastavljao i okruživao, a koji je trebalo bolje upoznati i u novom smislu vrednovati. U duhovnoj klimi toga doba, naime, sve su se više upravo izražajima seljačke, tradicijske kulture pridavala obilježja nacionalne, hrvatske kulture, a etnografskim predmetima, u prvome redu nošnji, svojstva sredstva kojim se zorno iskazuje nacionalni identitet.

Takvo se stajalište osobito očitovalo prigodom velike gospodarske izložbe u Zagrebu godine 1891. Priređena da bi omogućila uvid u privredne djelatnosti i

³ *Poculica* je naziv za kapicu, obvezni sastavni dio nošnji udanih žena u središnjoj Hrvatskoj. Odlukuje ih bogati ukras vezom te čipka prišivena uz prednji rub kapice.

⁴ Valja dodati da su uz kolekcije domaće etnografike nastajale i zbirke izvaneuropskoga podrijetla. Riječ je u prvome redu o donacijama istaknutih hrvatskih istraživača, poput centralnoafričke zbirke Dragutina Lermana te etiopske i južnoameričke zbirke Mirka i Steve Seljana, uz niz manjih zbirki brojnih pojedinaca (F. Marek, M. Breyer, V. Wickerhauser i dr.) (Tkalčić, 1930:134; Gjetvaj, 1989:12-13).

gospodarske potencijale tadašnje Hrvatske, izložba je predstavila i raznoliko seljačko stvaralaštvo. U, za tu svrhu namijenjenom, izložbenom odjelu u zgradi Sveučilišta na okupu se našlo... *1400 izložitelja domaćeg obrta sa više tisuća predmeta* (Ibler, 1892:192). Izlagače su okupili, predmete izabrali i ekspoziciju likovno osmislili Bude Budisavljević i Danijel Hermann.⁵ Zahvaljujući odličnoj upućenosti u materijal i istančanu ukusu ove dvojice vrsnih poznavatelja i skupljača *narodnog blaga*, ostvarena je zapravo dotad u Hrvatskoj najveća etnografska izložba. *Bogatstvo i šarolikost izložaka u toj izložbi* – ocijenio je Antun Jiroušek – *koji do tada nisu još bili u Zagrebu, u takvoj cjelini, na ogled izneseni, oduševilo je priredjivače ove izložbe u tolikoj mjeri, da su stvorili zaključak, da se ima poslije 10 godina prirediti u Zagrebu velika etnografska izložba* (Jiroušek, 1936:176). No nakon početnog oduševljenja taj je zaključak tijekom vremena pao u posvemašnji zaborav.

Spomenut je već utjecaj moskovske izložbe iz 1867. na domaće mnijenje o potrebi osnivanja etnografskog muzeja u Zagrebu. Ruskim etnografskim institucijama bio je impresioniran i Franjo Rački, prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Nakon boravka u Rusiji i Poljskoj u svojem je putopisu iz 1887. – što ga citira Deželić – razložnim smatrao stvaranje etnografske zbirke Balkanskoga poluotoka (Deželić, V., 1917:26). Još je snažniji dojam u hrvatskoj intelektualnoj sredini izazvala etnografska izložba priređena u Pragu 1895., čiji je izloženi materijal postao temeljem osnivanja Češko-slovačkoga narodopisnog muzeja. Taj događaj nije u svojem predavanju zaobišao ni Deželić, istaknuvši:

Česi su priredili g. 1895. sjajnu etnografsku izložbu. Da se njezin spomen ovjечи izdano je divno izdanje o toj izložbi. (...) To je djelo bogatstvom svojih slika i kromotipskih priloga remek-djelo.

Nakon izrečenih pohvala k tomu je dodao:

I onda je mnogi Hrvat začelio i u nas takove izložbe (Deželić, V., 1917:26-27).

Na žalost, Hrvatima ta želja još dugo neće biti uslišana. Kronologija koju predočujemo i nadalje je obilježena neuspješnim pokušajima. Tako godine 1897. prof. Josip Purrić, koji djeluje u Arheološkom odjelu Narodnog muzeja, apelira na Kraljevsku zemaljsku vladu da se ustroji Etnografski narodni muzej u Zagrebu; apel je odbijen (Gjetvaj, 1989:15). Godine 1901. je na prijedlog akademika Gustava Janečka izabran u okrilju Akademije poseban odbor koji je povjerio tadašnjem uredniku časopisa *Zbornik za narodni život i običaje*, Antunu Radiću, da izradi "Osnovu za priredbu hrvatske etnografske izložbe" radi osnivanja Hrvatskog etnografskog muzeja; prijedlog je ostao samo slovo na papiru (Jiroušek, 1936:176). Godine 1903. osnivanje Narodopisnog muzeja predlaže vladi Hrvatsko naravoslovno društvo; također bez ikakva uspjeha (Gjetvaj, 1989:15).

No, nije sve tako beznadno. Na kulturnoj se sceni pojavljuje novi lik. O tome će jedan njegov kasniji suradnik zboriti ovako:

⁵ O tome vidjeti: Muraj, 2006.

Ali u to vrijeme već preuzima akciju za osnivanje muzeja u ruke čovjek, koji dolazi iz praktičnog života i koji svoje planove realizira bez one naše uobičajene, beskonačne, diskusije. To je veletrgovac (...) S. Berger (Kus-Nikolajev, 1927:16).

Zadivljen ljepotom seljačkih tekstilnih rukotvorina i potaknut još živim umijećem njihove izradbe, Salomon Berger je ponajprije reagirao kao trgovac dalekosežnih vizija. Životni mu je bio cilj da znanje seljačkih tkalja i vezilja usmjeri u takvu proizvodnju koja bi – slijedeći postignuća pučkoga likovnog izraza – mogla prodrijeti na svjetsko tržište. Stoga je o vlastitu trošku pokrenuo tkalačku školu i osposobio oko 1600 seljanki koje su u svojim domovima radile prema njegovim uputama. Pritom je i sâm bio istraživačem, tragajući i skupljajući autentične predmete narodne umjetnosti, što je uskoro preraslo u veliku kolekciju. Izlagao ju je u mnogim europskim i izvaneuropskim gradovima promičući, uz vlastitu komercijalnu dobit, inozemnoj javnosti spoznaje o hrvatskom seljačkom rukotvorstvu. Pripremajući se za sudjelovanje na svjetskoj izložbi u St. Louisu, SAD, godine 1904., kolekciju je izložio u svojoj trgovini na Jelačićevu trgu br. 2. Prikaz izložbe, objavljen u zagrebačkim dnevnim novinama, ilustrativan je prilog našoj neveseloj kronologiji. Nepotpisani je novinar izvijestio:

Vrlo poduzetni zagrebački trgovac i c. i kr. dvorski dobavljač S. Berger zamislio je prije više godina vrlo pohvalnu zamisao, da po svima krajevima naše mile hrvatske domovine sakuplja prekrasne hrvatske seljačke narodne nošnje i ručne radove naših marnih seljakinja, pravih samoukih umjetnica. Gospodinu Bergeru pošlo je za rukom sakupiti prekrasnu zbirku od više tisuća komada raznovrstnih uzoraka, od kojih je malo ne svaki prava umjetnina. Među sabranim predmetima imade takovih, koji su već više stotina godina stari, što im vrijednost znatno diže.

Kako do sada nemamo u Zagrebu etnografskoga muzeja, kamo bi takovi predmeti spadali po svojoj naravi, a muzej za umjetnost i obrt nije već godine i godine obćinstvu pristupan, te nema izgleda, da će se skoro otvoriti, to se moramo tim više veseliti, da se je našao čovjek, koji je bar nešto narodnoga blaga spasio od očite propasti (Obzor, 25.2.1904.).

Prije nego što upoznamo ostala Bergerova nastojanja valja nam se osvrnuti na događaj koji će se pokazati važnim u povijesti nastanka Etnografskog muzeja. Naime, iste godine kad Berger izlaže u svojoj trgovini, u Zagrebu je dovršena građevina namijenjena upravo muzeju, doduše ne etnografskom već Trgovačko-obrtnom. Uprava Trgovačko-obrtno komore, osnovane još 1852. kao savjetodavni organ Ministarstva trgovine, odlučila je nakon svoga 40-godišnjeg djelovanja godine 1892. izgraditi zgradu Komore te Trgovačko-obrtnog muzeja; potonjeg kao mjesta gdje će se izlagati domaći i inozemni gospodarski noviteti. Nakon dodjele zemljišta i raspisanog natječaja gradnjom se započelo 1902. prema projektu arhitekta Vjekoslava Bastla, a već 1904. na tadašnjem Zapadnom perivoju br. 26 (sada Trg Mažuranića br. 14) dovršena je secesijska zgrada muzeja (Eckhel, 1999:3-4).

Premda namijenjen u prvome redu gospodarskim izloščima, već su na prvoj izložbi novoga muzeja priređenoj 1904., mjesto našli i eksponati iz Bergerove kolekcije.

Zatim je domaći tisak ushitom popratio i zbirku narodnih veziva što ju je ondje izložio Berger naredne, 1905. godine i... *odstupio muzeju u vlasništvo uz stalnu novčanu odštetu (Obzor, 27.5.1905.)*, te nije propustio registrirati da je Uprava trgovačko-obrtnog muzeja 1906. izdala i katalog narodopisne zbirke, nastao iz pera ugledne poznavateljice seljačkoga tekstila Jelice Belović-Bernadzikowske (*Obzor, 13.11.1906.*).

U istom je prostoru i 1907. priređena "Izložba proizvoda kućne industrije tvrtke S. Bergera". Bila je to poslije one na gospodarskoj izložbi 1891. zasigurno najveća smotra izvornih etnografskih predmeta, a uz to i ogled njihove primjene. Izložbu su – kako svjedoči ondašnji dnevni tisak – posjetili istaknuti predstavnici vlade i gospodarstva, što je možda bio pokazatelj da i na najvišoj upravnoj i društvenoj razini raste svijest o potrebi osnivanja institucije koja bi brinula o očuvanju *narodnog blaga*. U *Obzoru* se doskora moglo pročitati da je vlada napokon odlučila osnovati Hrvatski etnografski muzej u Zagrebu, koji bi trebao biti smješten u doličnoj zgradi, s jednostavnim pristupom općinstvu. Budući da za gradnju nove zgrade nije raspolagala potrebnim sredstvima, vlada se obratila gradskom zastupstvu s molbom da se ustupi Umjetnički paviljon na tadašnjem Trgu Franje Josipa (sada Tomislavov trg), u čijim bi prostorijama do 1912. (do kada se računalo da će smoći sredstva za novu zgradu) bio privremeno uređen etnografski muzej. Ubrzo se pokazalo da predviđeno rješenje nije prikladno, pa je i sama vlada od njega odustala (*Obzor, 26.2.; 5.4.; 9.4.1907.*).

Konkretnija zamisao ponikla je međutim u okrilju Hrvatskoga sokolskog saveza.⁶ Kad se, naime, u Zagrebu još 1906. priređivao Prvi hrvatski svesokolski slet, pomišljalo se da se ... *našim stranim slavenskim sokolskim gostovima prikaže poglavito naš narodni hrvatski život ...na samostalnoj etnografskoj izložbi (Obzor, 24.4.1910.)*. Iako je onda ta zamisao ostala bez konkretne realizacije, ideja nije posve zamrla. Nova se prilika ukazala uoči predstojećega Drugog svesokolskog sleta što će se održati 1911. O tome je i Deželić izvijestio:

Te godine naime u mjesecu travnju pokušali su prigodom sokolskog sleta neki patrioti da takovu izložbu otvore već iste godine 1910. Pod predsjedanjem sveučilišnog profesora dra. Lazara Čara vijećalo se o tom u gradskoj vijećnici. Izgledalo je, da će stvar zainteresirati i šire krugove. Izabran je dapače i poseban odbor (...). Izrečeno je bilo i nekoliko krasnih govora. Naročito su dr. Lazar Čar i g. profesor Jiroušek govorili sa stanovništva etnografa. Ali već na tom prvom sastanku vidjelo se, da se je pojavio pesimizam radi deficita, koji će za stalno nastati.

⁶ "Hrvatski sokolski savez" nastao je od "Hrvatskog sokola", tjelovježbene organizacije osnovane u Zagrebu 1874. i od tada proširene u druge hrvatske gradove. Godine 1907. "Hrvatski sokol" preimenovan je u "Hrvatski sokolski savez" te iste godine primljen u članstvo Međunarodne gimnastičke federacije. Nositelji sokolskog pokreta bili su liberalni građanski slojevi koji su se suprotstavljali odnarođivanju (*Hrvatski leksikon 1, 1996:477*).

I u istinu stvar se razbila. Nije mi poznato, da li je uopće odbor i jednu sjednicu održavao (Deželić, V., 1917:27).

Istinitosti radi valja na ovome mjestu Deželića dopuniti i donekle korigirati. Odbor, u koji je među drugima bio izabran i njegov bliski suradnik i pobratim E. Laszowski, ozbiljno se prihvatio posla. Trebalo je raspraviti raznolike prijedloge i razmotriti različita mišljenja, objavljujuna i u tadašnjim novinama. Tako u *Obzorovu* napisu, potpisanom samo s "Č.", nepoznati nam je autor potrebu priređivanja izložbe ocijenio jednom od najvažnijih kulturnih akcija. Eksplicitno joj je izrazio smisao, rekavši: *Nije zadaća takove izložbe prikazati ni pojedinca ni njegov život, nego je zadaća pokazati ukupni razvitak jednoga narodnoga osjećanja i narodne svijesti kao jedne mase, koja se odlikuje s jedne strane od druge narodne mase, a s druge strane od društvenih skupina, slojeva i staleža.* U izvedbenom je postupku preporučio da se priređivači izložbe... najprije porazgovore o materijalu znanstvenom, koji im stoji na dispoziciju..., a na kojem će izložbu utemeljiti (*Obzor*, 23.9.1910.).

S nekoliko novinskih nastavaka u raspravu se uključio i Dragutin Hirc, istaknuti prirodoslovac i publicist. Čitateljstvu je podastro definiciju etnologije i etnografije, osvrnuo se na dotadašnje priredbe etnografskoga značaja, raspravio o narodnom odijevanju u pojedinim hrvatskim područjima i, na posljetku, taksativno nabrojio što bi na predstojećoj izložbi bilo prijeko potrebno izložiti (Hirc, 1910).

Izradbu koncepcije izložbe odbor je povjerio Antunu Jiroušek, što je ovaj i učinio, te vrlo brzo izradio "Osnovu za sastav hrvatske pučke izložbe". Otisnuta u novinama, ali i publicirana kao posebna brošura, razaslana na mnoge adrese, "Osnova" je bila podlogom za široku raspravu. S obzirom na to da sam je podrobno prikazala na drugome mjestu (Muraj, 2001:37-39), ovdje ću podsjetiti tek na najvažnije. Izložba je trebala biti postavljena na tadašnjem sajmištu (sadašnji prostor Trga žrtava fašizma i ulice F. Račkoga) u kolovozu 1911. i trajati dva mjeseca. Zamisljeno je da svojim opsegom obuhvati sve krajeve gdje Hrvati žive, što će reći znatno šire od tadašnjega državnog prostora, a sadržajem sva očitovanja svakidašnjega i blagdanskog života. Osebnost Jiroušekove koncepcije sadržana je u prijedlogu da se izložba smjesti u desetak originalnih seljačkih stambenih zgrada, preseljenih iz različitih dijelova hrvatskoga etničkog prostora, a dopunjenih gospodarskim objektima, pa i sakralnima. U nekima od stambenih objekata trebali bi za vrijeme izložbe pojedinci i cijele obitelji stanovati i tako zorno očitovati način života. Pomno konceptuiranom izložbenom dijelu Jiroušek je svojoj "Osnovi" pridodao i operabilni dio s razrađenom shemom provoditelja cijele organizacije, i na kraju zaključio: *Iz materijala izloženog na ovoj izložbi, moći će se udariti temelj hrvatskome etnografskome muzeju, toj modernoj kulturnoj instituciji, koju mi – jedini među Slavenima – nemamo* (Jiroušek, 1910:55).

Prihvatajući koncepciju izlaganja u autentičnim seoskim zgradama, priređivački je odbor sugerirao da se po zatvaranju izložbe objekti presele na stalnu lokaciju, čime će postati zametkom budućega etnografskog muzeja. Doduše, nisu se mogli složiti oko lokacije jer su se jedni zalagali za predjel Borongaj kraj Maksimira na istoku grada, a

drugi za Josipovac (sadašnji gornji dijelovi ulica Ivana Gorana Kovačića i Nazorove) u središnjem dijelu grada (*Obzor*, 15.4.1910.).

No, kao što je Deželić naveo, ni "sokolaši" nisu smogli snage da Jiroušekovu temeljito razrađenu i za svoje doba modernu zamisao provedu u djelo. Uz Drugi sveskolski slet, održan od 12. do 15. kolovoza 1911., etnografske izložbe u Zagrebu nije bilo.

Za sve je to vrijeme dotad već skupljeno etnografsko "blago" bilo razasuto u četiri ustanove. Kao što znamo, jedan je dio već desetljećima bio pohranjen u Arheološko-historijskom muzeju, a drugi u Muzeju za umjetnost i obrt. Treći i četvrti našli su se u ustanovama iz novijeg doba – Školskom muzeju, osnovanom 1901. i Trgovačko-obrtnom iz 1904. Istodobno Salomon Berger i nadalje povećava svoju kolekciju te i sâm priželjkuje osnivanje etnografskog muzeja. Stoga godine 1911. kolekciju nudi na otkup banu Nikoli Tomašiću, predviđajući je jezgrom fundusa novoga muzeja. Pritom je, navodno, sebe predložio za ravnatelja buduće ustanove, kojom bi rukovodio uz pomoć jednog stručnjaka. Tomašiću se taj prijedlog ponajprije učinio prihvatljivim, pa je mjesto stručnoga upravitelja ponudio upravo Antunu Jiroušek. Dotičnomu se međutim to dvovlašće nije svidjelo pa mjesto nije prihvatio, što je pak navelo Tomašića da odbije cjelokupnu Bergerovu ponudu (Jiroušek, 1936:176). I tako, dok je primjerice u Splitu već 1910. zaživio Pokrajinski muzej za narodni obrt i umjetnost (sadašnji Etnografski muzej), Zagreb je 1911. opet izgubio šansu da ga dobije.

Skrbi za očuvanje različitih rukotvornih vještina hrvatskoga seljaštva tih su se godina prihvatila i društva građanki. Okupljene u Ženskoj udruzi za ušćuvanje i promicanje narodne pučke umjetnosti i obrta dragovoljnim su radom osiguravale seljačku proizvodnju prema tradicijskim uzorima, ali i nastojale je plasirati na domaće i strano tržište. Uz petrinjsku, osnovanu 1908., najaktivnija je bila zagrebačka Udruga, kojoj je od osnutka 1913. tajnicom vrlo agilna Ženka Frangeš (Muraj, 2006.). U kontekstu registriranja inicijativa za potrebom osnivanja etnografskog muzeja spominje je i Deželić:

U novije je vrijeme zagrebačka gospojinska udruga po svojoj marnoj tajnici gospođji Frangeš po nekoliko puta iznijela misao, da treba takav etnografski muzej osnovati (Deželić, V., 1917:28).

Tim je ova nevesela kronologija dosegla godinu kada se, kako je to već uvodno spomenuto, pobornicima ideje o osnivanju muzeja pridružio i naš autor. *God. 1914.* – zabilježio je Mirko Kus-Nikolajev – *pokreće Dr. Vel. Deželić st. kod "Braće Hrvat. Zmaja" na novo to pitanje, ali je već za akciju bilo kasno. Došao je svjetski rat, koji je zakopao tolike kulturne ideje i planove* (Kus-Nikolajev, 1927:16). Sâm je Deželić u svojoj *Gradi za memoare* o tome skromno zapisao:

Već 1. ožujka 1914. kad se govorilo o proslavi tisućgodišnjice hrv. kraljevstva odlučeno je na sastanku nekolicine BHZ da se uz druge točke te slave ostvari i etnografska izložba a zatim muzej (Deželić Đ., 2002:149).

Budući da je za rata na neko vrijeme bilo posve obustavljeno djelovanje Družbe, aktivnošću se nanovo započinje ljeti 1917., kad je Deželić održao predavanje i objavio tekst kojim se ovdje bavimo.

Nadovezujući se na brojne napore koji su do tada bili poduzimani, kao što smo vidjeli bezuspješno, priznao je da se bavi idejom i željom koja nije nova, ali je posve opravdana. Smatrao je:

Tko se je god bavio, ma i malo etnografijom našega hrvatskoga naroda, morao je začeljeti, da se umjetničke tekovine toga naroda sačuvaju ne samo njemu samomu, već čovječanstvu uopće, kao prilog njegovom kulturnom razvitku. Sačuvati etnografska obilježja živa u narodu, bilo bi idealno, ali čini se, da je nemoguće, jer drugi narodi svojim primjerom pokazuju, kako sa razvitkom civilizacije redovno dolazi do toga, da se narodi uniformiraju i da sve više gube svoja etnografska obilježja.

Razvitak kulture naroda ide svojim putem naprijed. Priječiti ga na tom putu mi nijesmo dosta jaki, a pitanje je i to jesmo li pozvani. Jedno, što možemo učiniti jest sigurno to, da sačuvamo prošlost svoju i sadašnjost i da je predamo budućnosti - potomstvu svojemu. To ćemo učiniti u što savršenijim zbirkama, a najidealnija takva zbirka bit će etnografski muzej (Deželić, V., 1917:27-28).

U tim se autorovim riječima prepoznaje njegov realan odnos spram neminovnosti civilizacijskoga hoda, odnos lišen mnogima tako bliskog romantičarskog zanosa. Deželić će već 1917. vizionarski naslutiti posljedice sveobuhvatnog procesa što ga naše doba imenuje globalizacijskim.

U nastavku izlaganja autor je iznio viziju o izgledu muzeja koji bi svojim značenjem trebao biti trijumfalnim spomenikom jednom narodu, dakako hrvatskom. Ali tuđa mu je bila pomisao da bi bio uobličen u velebnu zgradu izgrađenu nekim od poznatih umjetničkih stilova.

Hoćemo li upotrijebiti gotški stil ili romanski, renaissancu ili čak stari klasični grčki stil? - zapitao se (Deželić, V., 1917:29).

Primjerenijim je smatrao da se muzej sastoji od niza paviljona, a oni bi zapravo bili hrvatske seljačke kuće:

To bi bili modeli u pravoj veličini, pa bi se tu našla zagorska potleušica, moslavačka drvena kuća na čardak, slavonska i bosanska kuća, dalmatinska, primorska i istarska kamenjara. Svaka može biti okružena umjetno gojenom tipičnom florom svojega kraja, pa neka je uz bosansku kuću loza i šljivica, uz primorsku maslina, u cvijetnjaku pred moslavačkom kućom neka cvate tipični crveni sljez i "božji ognjec" (Deželić, V., 1917:29-30).

U jednoj od prostorija kuća bila bi autentično uređena soba, kako je tradicijom uvriježeno u pojedinim regijama, dopunjena lutkama naravne veličine odjevenima u

nošnje, dok bi se u drugim prostorijama izlagao tematski svrstani ostali inventar (alati, pomagala, posuđe, tekstilni predmeti i sl.), modeli zgrada i dr.

Smatrao je da bi takvo građevinsko rješenje bilo i financijski lakše ostvarivo jer regionalnim sredinama ne bi bio prevelik trošak sagraditi po jednu tipičnu kuću svoga područja. Usto bi se apeliralo na lokalno stanovništvo da pojedinačnim donacijama popune unutrašnja uređenja kuća. Arhitekti bi pak trebali riješiti kako bi se spajanjem kuća postigla suvisla cjelina, ostvarila komunikacija i protok posjetitelja te osigurala protupožarna zaštita.

U operabilnom dijelu Deželić je iznio nekoliko prijedloga o akcijama koje bi prethodile zamišljenoj izvedbi. To bi u prvome redu bilo skupljanje svega dokumentacijskog materijala koji je u rješavanju te zadaće već otprije postojao. Zatim je trebalo odrediti lokaciju budućega muzeja, po mogućnosti blizu gradskog središta. Drugi bi bio posao evidentiranja postojećih javnih i privatnih zbirki etnografike, čiji bi inventar mogao – bilo kao donacija ili kao posudba – ući u muzejski fundus. Valjalo bi nadalje pripremiti anketu i privoljeti sve stručnjake da iznesene teze temeljito rasprave. K tomu, prijeko je potrebno osnovati poslovni odbor; također utjecati na javno mnijenje održavanjem popularnih predavanja i napisa u tiskovinama.

Svoju je koncepciju ovako zaključio:

"Hrvatski narod sebi", to neka bude ložinka, pod kojom će započeti posao oko osnivanja etnografskog muzeja (Deželić, V., 1917:30).

Razvidno je da je Deželićeva ideja o građevinskom izgledu muzeja sukladna Jiroušekovoj koncepciji (neostvarene) izložbe iz 1910., koja je također kao izlagački prostor predviđala seljačke kuće. Sada, poslije toliko proteklog vremena, posve je suvišno umovati o originalnosti ili eventualnom preuzimanju već iznesenih vizija. Vjerujemo da su oba autora, dobro upućena u europska postignuća, bila inspirirana tada već postojećim etnografskim muzejima na otvorenom, *etnoparkovima*, od kojih je najstariji, Skansen kraj Stockholma, postavljen još davne 1891. Uostalom Deželić ugledanje na Skansen i izrijekom potvrđuje.

Na žalost ništa nije poznato o recepciji Deželićevih prijedloga, ništa nije ostalo za bilježeno o reakcijama na održano predavanje, odnosno na tekst objavljen u *Hrvatskom zmagu*. Zla sudba s kojom smo se i dosada susretali oko inicijativa za osnivanje etnografskoga muzeja u Zagrebu pratila je i Deželićeve zamisli. Postoji tek jedna bilješka u *Gradi za memoare*, iz koje se razabire njegovo razočaranje neuspjehom što ga je zatekao već na prvom koraku. Nije mu, naime, pošlo za rukom niti da okupi odbor stručnjaka za oživotvorenje svojih ideja. Iako je kontaktirao s nekolicinom osoba... *sposobnih lica, lica sa spremom i voljom* (Deželić, Đ., 2002:149), njihov međusobni animozitet, očitovan već na prvome sastanku, onemogućio je svako daljnje kreativno djelovanje. Tako je ishod i ovoga prijedloga negativan te od utemeljenja muzeja nije bilo ništa.

Duboko domoljubno uvjerenje što je Deželića krasilo nije mu dopuštalo da sustaje u nastojanju očuvanja svih sastavnica hrvatske kulturne baštine. Stoga je i nadalje, u

djelokrugu svoga rada, brinuo i o etnografskim artefaktima kao specifičnim dokumentima koji ilustriraju način života i kulturna postignuća seljaštva. Neposredno po završetku Prvoga svjetskog rata, još u svojstvu ravnatelja Sveučilišne knjižnice, predložio je zamašnu reformu za djelovanje svoje ustanove u novonastaloj državno-političkoj situaciji. Već 21. studenog 1918. uputio je Vladi Države Srba, Hrvata i Slovenaca elaborat s razrađenom novom organizacijskom shemom. Za nas je zanimljivo da je među uređenjem novih odjela biblioteke predvidio i etnografski odio (Deželić, Đ., 2002:91-94). Ali premještanje na radno mjesto u Zemaljskom arhivu, koje ga je uskoro bez njegove volje snašlo, osujetilo je ostvarenje i toga projekta.

Na kraju se pokazalo da je presudnim za osnivanje muzeja ipak bilo postojanje velike Bergerove kolekcije. Nakon neuspjeha iz 1911. Salomon je Berger 1918. ponudio Zemaljskoj vladi cijelu zbirku na otkup, što je ovaj put rezultiralo pozitivnim ishodom. Vlada je zbirku sastavljenu od 11561 predmeta otkupila za 600000 kruna, od kojih je pola iznosa Berger namijenio troškovima oko uređenja zbirke, stipendijama istraživačima narodnih tekstilija, novim akvizicijama i sličnim kulturnim zakladama. No, ostalo je otvoreno pitanje gdje zbirku smjestiti. Tadašnji kustos Arheološkog odjela Narodnog muzeja prof. Vladimir Tkalčić predložio je kao najprikladnije prostorije Trgovačko-obrtnog muzeja. Nakon poduzetog dogovaranja Trgovačko-obrtna komora ustupa uz određenu naknadu 8. listopada 1919. dio svojih prostorija za smještaj zbirke Berger (Eckhel, 1999:6). Njoj se tada pridružuju i ostale četiri javne zbirke (iz Narodnog muzeja, Muzeja za umjetnost i obrt, Školskog muzeja i Trgovačko-obrtnog) te je 22. listopada 1919. Zagreb napokon dobio Etnografski muzej.

Time je ovoj devedesetgodišnjoj neveseloj kronologiji uslijedio radostan završetak.

LITERATURA I IZVORI

BELAJ, Vitomir (1998): Povijest etnološke misli u Hrvata. U: Jasna Čapo Žmegač et al., *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Matica hrvatska, Zagreb, str. 337-357.

DEŽELIĆ, Đuro (2002): Životopis dr. Velimira Deželića starijeg. U: Đuro Deželić, Dora Sečić i Milovan Petković, *Dr. Velimir Deželić stariji (1864.-1941.)*, Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Zagreb, str. 11-205.

DEŽELIĆ, Velimir (1917): Etnografska izložba i etnografski muzej u Zagrebu, *Hrvatski zmaj, glasilo Društva Braće Hrvatskoga Zmaja*, Zagreb, str. 24-31.

ECKHEL, Nerina (1999): *Etnografski muzej 1919-1999. 80 godina Etnografskog muzeja*. Etnografski muzej, Zagreb.

GABRIĆ, Paula (1979): Felix-Srećko Lay – poznavalac i skupljač narodnog rukotvorstva, *Osječki zbornik* 17, Osijek, str. 455-475.

GJETVAJ, Nada (1989): *Etnografski muzej u Zagrebu – u povodu 70. obljetnice*. Etnografski muzej, Zagreb. [Etnološka istraživanja 5]

HIRC, Dragutin (1910): Etnografska izložba u Zagrebu godine 1911. *Obzor* 93, 94, 95.

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA 3 (2001): Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb.

HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON 3 (1993): Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb.

HRVATSKI LEKSIKON 1 (1996): Naklada Leksikon, Zagreb.

IBLER, Janko (1892): *Gospodarsko-šumarska jubilarna izložba Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u Zagrebu godine 1891*, Zagreb.

JIROUŠEK, Antun (1910): Hrvatska pučka izložba, *Jubilarni Obzor 1860-1910*, Zagreb, str. 55.

JIROUŠEK, Antun (1936): Utjecaj hrvatske etnografije na razvoj kulturnih prilika u hrvatskome narodu, *Obzor. Spomen-knjiga 1860-1935*, Zagreb, str. 172-178.

KUS-NIKOLAJEV, Mirko (1927): *Šetnje kroz Etnografski Muzej u Zagrebu. Privremeni vodič*. Etnografski muzej, Zagreb.

MURAJ, Aleksandra (2001): Tragom Antuna Jirouška: etnografija u kulturnim i inim praksama, *Etnološka tribina* 24 (31), Zagreb, str. 35-46.

MURAJ, Aleksandra (2006): Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća, *Narodna umjetnost* 43 (2), Zagreb, str. 7-40.

OBZOR, *dnevne novine*, Zagreb.

RJEČNIK HRVATSKOGA ILI SRPSKOG JEZIKA, dio 22 (1975): Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

STANČIĆ, Nikša (1985): Hrvatski narodni preporod 1790-1848. U: *Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta*, Zagreb, str. 1-30.

TKALČIĆ, Vladimir (1922): Etnografski muzej u Zagrebu. *Narodna starina* 1, Zagreb, str. 73-75.

TKALČIĆ, Vladimir (1930): Etnografski muzej u Zagrebu 1919-1929, *Narodna starina* 9, Zagreb, str. 132-148.

VELIMIR DEŽELIĆ SR'S IDEA OF FOUNDING
AN ETHNOGRAPHIC MUSEUM IN ZAGREB
An unhappy chronology

Summary

His multiple activities made Velimir Deželić Sr (Zagreb, 1864-1941) one of the most compelling personalities in Croatian culture in the first half of the 20th century. He was the director of the University Library in Zagreb (1911-1920), editor of the literary journal *Prosvjeta* (1889-1911), vice-president of the Croatian Catholic Society of St Jerome (1921-1941) and a lexicographer, as well as being the author of numerous literary works and literary and theatre criticism. As co-founder of the Society of the „Brethren of

the Croatian Dragon“ (1905) he was also the prime mover and a participant in numerous activities aimed at preservation and revival of Croatian cultural heritage, including his initiation of the idea of founding an Ethnographic Museum in Zagreb. He believed that the organisation of an ethnographic exhibition as the foundation of the future museum would fittingly mark the commemoration of the one thousandth anniversary of the founding of the Kingdom of Croatia. He supported the idea that the exhibition present all the traditional phenomena from the material, social and spiritual culture of the entire Croatian ethnic domain. The idea of constructing a magnificent museum building for such a purpose was not what he had in mind; rather, he considered it would be much more appropriate for the museum to consist of a series of pavilions in the form, in fact, of authentic village houses and outbuildings.

Deželić's proposals fell on deaf ears at that time, receiving a similar reception to countless efforts made to the same end prior to his initiative. In other words, proposals for founding a national museum that would also hold ethnographic exhibits had been put forward as early as at the time of the Croatian National Revival, at the prompting of Ljudevit Gaj in 1829. New suggestions were noted at the time of holding the great Slavic Ethnographic Exhibition in Moscow in 1867, while not even Iso Kršnjavi managed to implement these intentions as an adjunct to the founding of the Museum of Arts and Crafts in 1880. Although the end of the 19th century was also marked by the creation of many collections of ethnographic material, these items finished up in other existing Zagreb museums (along with the Museum of Arts and Crafts, in the National, School, and Trade & Crafts Museum). This unhappy chronicle of unsuccessful strivings continued into the 20th century. These efforts included one of the most developed concepts, that of Antun Jiroušek from 1910, similar in the mode of planned implementation to Deželić's put forward somewhat later.

It was only under the circumstances of the new State and political situation on conclusion of World War I, and thanks primarily to the expansive ethnographic collection of Salomon Berger, that the Ethnographic Museum in Zagreb finally became a reality in 1919.

Key words: Ethnographic Museum in Zagreb / Velimir Deželić Sr / the history of Croatian ethnology